

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Україна

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА,
НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ,
ДЕРЖАВНІСТЬ

2019
32

УДК 94:8](477)(082)

У 45

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. Вип. 32. 372 с.

Збірник об'єднує студії з історії, мовознавства та літературознавства.

Статті історичного блоку розкривають актуальні проблеми історії (Західноукраїнської Народної Республіки, воєнної історії), а також містять розвідки про відомих людей та їх значення у формуванні української державності.

Мовознавчі студії репрезентують дослідження мовних явищ за матеріалами пам'яток XVI–XVIII ст., засідань Галицького сейму, а також польовими матеріалами Чернігівщини.

Дослідження з літературознавства зосереджені довкола аналізу праць міжвоєнного періоду (Софія Яблонська-Уден), спогадів сучасників про відомих людей (Олена Пчілка).

Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood / Ed. Ihor Soliar; NAS of Ukraine, I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies. Lviv, 2019. Vol. 32. 372 p.

The collection of scientific papers is an interdisciplinary edition of the Institute which integrates studies in history, linguistics, and literary criticism.

Articles from historical block reveal current issues of history (the West Ukrainian People's Republic, military history) as well as investigations about famous persons and their importance in the formation of Ukrainian history.

Linguistic studies represent research of linguistic phenomena based on the materials of monuments of the 16th-18th centuries, meetings of Diet of Galicia and Lodomeria, field materials of Chernihiv region.

Literary criticism studies focus on the analysis of works of the interwar period (Sofia Jablonska-Uden), as well as memoirs of contemporaries about famous people (Olena Pchilka).

Рекомендувала до друку вчена рада

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 10 від 26.11.2019 р.)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Соляр Ігор Ярославович, д.і.н., с.н.с. (Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Акіллі Алессандро (Achilli Alessandro), PhD (Australia)

Борчук Степан Миколайович, д.і.н., проф. (Україна)

Газдаг Вільмош (Gazdag Vilmos), PhD (Україна)

Даниленко Андрій (Danylenko Andriy), PhD, prof. (США)

Золтан Андраш (Zoltán András), dr hab., prof. (Угорщина)

Литвин Микола Романович, д.і.н., проф. (Україна)

Мозер Міхаель (Moser Michael), dr hab., prof. (Австрія)

Муравський Олег Іванович, к.і.н., с.н.с. (Україна)

Надрага Марта Степанівна, к.і.н., с.д. (Україна)

Пастух Тарас Васильович, д.філол.н., доц. (Україна)

Рембішевська Дорота Кристина (Rembiszewska Dorota Krystyna), dr hab., prof. (Польща)

Романюк Михайло Васильович, к.і.н. (Україна)

Ситник Олександр Степанович, д.і.н., проф. (Україна)

Ястремська Тетяна Олександрівна, к.філол.н., с.н.с. (Україна)

УДК 94(477)"1931/1939"

DOI: 10.33402/ukr.2019-32-274-283

Марія СЕРЕДЮК*здобувач відділу новітньої історії**Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України**ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4539-5782>**e-mail: seredm@ukr.net*

ВІД САМОСТІЙНИЦЬКИХ ГАСЕЛ ДО НОРМАЛІЗАЦІЇ: ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ЦЕЛЕВИЧА (1931–1939)

Охарактеризовано організаційно-політичну працю відомого діяча Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО). На конкретних прикладах представлено боротьбу одного з лідерів української націонал-демократії за піднесення національної свідомості українців Галичини, утвердження в суспільній свідомості ідеї соборності та державності українських земель, а також виокремлено внесок у нормалізацію польсько-українських відносин у другій половині 1930-х років. Показано, що Володимир Целевич не тільки увійшов до Центрального комітету партії, а й був обраний генеральним секретарем (1925–1928, 1932–1937), а згодом став заступником голови (1928–1930, 1937–1939). Відзначено, що лідер УНДО доклав чимало зусиль для відбудови повітових організацій УНДО, відновлення діяльності осередків партії у селах та партійного руху загалом. Констатовано, що В. Целевич на численних вічах, зборах розтлумачував основну політичну лінію партії – здобуття самостійної соборної Української держави, закликав її членів до інтенсивної праці, організації повітових з'їздів і виборів партійного керівництва на місцях. Доведено, що II і III з'їзди УНДО беззастережно схвалили політичну лінію та тактику організації, висловили довіру Д. Левицькому й В. Целевичу, проте вже в першій половині 1930-х років тактика партії зазнала кардинальних змін – еволюціонувала в напрямі пошуку шляхів порозуміння з польською владою на основі ідеї автономії Західної України у складі Польщі, свідченням чого став IV народний з'їзд, який посилив внутріпартійну конфронтацію. Крізь призму політичної біографії В. Целевича показано складне переплетіння політичних, соціальних і національних аспектів українського суспільно-політичного руху в досліджуваний період.

Ключові слова: Володимир Целевич, УНДО, Польща, громадсько-політична діяльність, нормалізація.

У 1920–1930-х роках на політичну арену Західної України вийшла плеяда нових талановитих громадсько-політичних діячів, серед яких – Володимир Целевич. Відстоювання ідеї державності й соборності України, національної самобутності та

єдності українського народу, захист його національних і соціально-економічних прав стали нагальним завданням громадсько-політичної праці діяча. Здобувши значний досвід організаційної роботи в українських студентських товариствах, громадських організаціях, передусім Українському горожанському комітеті (УГК) та Українській військовій організації (УВО), В. Целевич у другій половині 1920-х – на початку 1930-х років став одним із лідерів найвпливовішої політичної партії Західної України – Українського національно-демократичного об'єднання.

Незважаючи на заслуги В. Целевича в розбудові провідної партії національно-державницького табору (УНДО), захист національно-культурних, соціально-політичних прав українців Галичини, а також вагомі здобутки в редакційно-публіцистичній і науково-видавничій сфері, сучасні історики не поспішають заповнювати «білих плям» його політичної біографії. Мета статті – схарактеризувати особливості партійно-політичної діяльності одного з лідерів УНДО у другій половині 1930-х років.

Володимир Целевич – один із лідерів УНДО, який з перших днів утворення партії виступав її ідеологом, а після акції пацифікації ув'язнений польською владою за антипольську діяльність. Після звільнення 6 жовтня 1931 р. вперше взяв участь у засіданні Центрального комітету (ЦК) УНДО¹. Відзначу, що суспільно-політичні умови початку 1930-х років суттєво відрізнялися від попередніх років, на які припадала активна партійна праця колишнього генерального секретаря партії. Основна причина – втрата значною частиною українського суспільства віри в можливість суттєвих позитивних зрушень, що яскраво продемонструвала діяльність Української парламентської репрезентації (УПР) у парламенті Польщі. «Новий час» саркастично відзначав: «В роках 1928–1930 УНДО стоїть на вершині своїх успіхів. Престиж партії в опінії широких мас в цьому часі непохитний... Та вже після другої бюджетової сесії, тобто весною 1930 р., в Галичині помітне в масах розчарування в можливість якихось досягнень на парламентарному терені. Ці настрої використовує ОУН»². Опоненти УНДО також наголошували, що партія втратила виразні ідеологічні особливості, що спровокувало кризу в її середовищі³. У таких несприятливих умовах В. Целевич із новою силою поринув у вир партійної праці.

25–26 грудня 1931 р. відбулося засідання ЦК УНДО, на якому обговорювали політичне становище, політику партії та УПР у 1931 р. і напрями подальшої діяльності. Володимира Целевича разом із Василем Мудрим, Дмитром Паліївим, Остапом Луцьким обрано до політичної комісії, яка на основі матеріалів дискусії на засіданні мала б підготувати політичні резолюції партії до найближчого засідання ЦК УНДО⁴.

Напередодні цієї події Володимир Целевич разом з Іваном Квасницею, Карлом Каберським, Степаном Хруцьким та іншими увійшов до президії Українського комітету для справ конскрипції. У зверненні «Одною мовою до перепису» президія комітету наголосила на актуальності нового перепису населення 9 грудня 1931 р.: «При переписі будуть списувати не лише число душ населення, але й якої хто віри, та яку національну мову визнає своєю рідною мовою. На підставі, скільки перепис

¹ Діло (Львів). 1931. 12 жовтня. С. 1.

² Перед народнім з'їздом. *Новий Час* (Львів). 1937. 24 грудня. С. 1.

³ Після з'їзду. Народній з'їзд УНДО. *Новий Час*. 1932. 30 березня. С. 1.

⁴ Дводневне засідання ЦК УНДО. Велика політична дискусія. *Діло*. 1931. 29 грудня. С. 1.

покаже осіб кожної народности, мають вимірювати і права національностей, особливо від того залежить, які повинні бути школи по громадах (українські чи польські і т. д.). Також вимір інших прав народностям, що замешкують державу, залежить у великій мірі від числа душ кожної національності»⁵. Про випадки зловживань чи порушень закону про перепис населення автори звернення закликали повідомляти членів УПР та українських суспільних організацій.

В. Целевич критично (гостро) відреагував на видання «Spis ludności I jego wielka ważność dla Wschodniej Małopolski», що вийшло завдяки Польському товариству опіки над кресами у Львові. Заклик до всіх поляків «працювати над тим, щоби перепис випав корисно для польського стану посідання» – основна ідея цієї брошури. Представник УНДО переконував українське громадянство «подбати, щоб вшехпольські інструкції, суперечні з законними постановами, не мали в часі перепису практичного пристосування»⁶. Наголошуючи на необхідності протидіяти злочинній акції Прушинського через інформування українців, автор статті запитував відповідальних урядових чинників про їхні дозволи пропаганди фальсифікації перепису й невиконання офіційних інструкцій⁷.

25 березня 1932 р. у Львові відбувся IV з'їзд УНДО. Його відкрив голова партії Дмитро Левицький, який у вступній доповіді схарактеризував суспільно-політичну ситуацію у краї та за кордоном⁸. Про організаційні справи реферував В. Целевич. Основний лейтмотив його доповіді, яку згодом опублікували у «Свободі», зводився до твердження про необхідність посилення ідеологічної роботи серед національно-свідомого українства. У доповіді «Нові часи, нові завдання» один із лідерів партії відзначає кваліть багатьох українських політичних партій; акцентує на найголовнішому: не можна вдовольнятися тимчасовим «розбурхуванням» народу, натомість необхідно вести постійну політичну пропаганду української справи за кордоном, зміцнювати політичну боротьбу за права українського народу. В. Целевич переконував однопартійців, що необхідно «перевести тривку і працездатну партійну організацію по повітах і громадах, придбати сотки тисяч карних жертвенних на політичні цілі, активних членів партії»⁹.

Підо впливом доповіді В. Целевича й інших однопартійців з'їзд засудив суспільно-політичну ситуацію в підрадянській Україні. В одній із резолюцій наголошено, що на Наддніпрянщині проведено ліквідацію всіх творчих національних сил, обмежено права УСРР на користь «московського червоного централізму»¹⁰. Крім цього, комуністична диктатура довела своїми експериментами все українське населення до повної господарської руїни, зокрема знищила українське село – природну основу української нації. Народний з'їзд рішуче засудив усі засоби комуністичної

⁵ Одною мовою до перепису (заклик Українського Комітету для справ конскрипції). *Діло*. 1931. 25 листопада. С. 1.

⁶ Целевич В. Небезпека тенденційного перепису на шкоду українців! Вшехпольська «інструкція» Прушинського. *Діло*. 1931. 3 листопада. С. 2.

⁷ Там само.

⁸ Державний архів Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.). Ф. 1. Оп. 51. Спр. 299. Арк. 2.

⁹ Целевич В. Нові часи, нові завдання. *Свобода*. 1932. 12 червня. С. 2.

¹⁰ Центральний державний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України). Ф. 344. Оп. 1. Спр. 41. Арк. 4.

диктатури, спрямовані проти природного розвитку української нації та її національно-державницьких змагань¹¹.

В іншій частині резолюції УНДО висловило чітку позицію щодо «експорту» комуністичної ідеології до Польщі: «Воюючий комунізм, що змагає до опанування цілого світа при допомозі своїх агентур, намагається розломити все українське національне життя та зруйнувати набуті цілими поколіннями національні цінності. Таку свою руйнуючу роботу він намагається часто прикривати навіть гучними гура-націоналістичними фразами, керуючись при цьому з правила гаслом, що «чим гірше» у національному українському світі, тим краще це для комунізму та його завдань»¹². В. Целевич, як і більшість однопартійців, закликав українську громадськість, зокрема партійні органи та національну пресу, до боротьби з комунізмом у всіх його замаскованих виглядах. Під час дискусії на з'їзді також частково вирішено проблему прорадянських симпатиків у керівних органах УНДО. Зокрема Михайло Струтинський як репрезентант цієї групи не увійшов до новообраного ЦК¹³.

Наголошу, що в цей період В. Целевич бере активну участь у просвітницькому русі. Зокрема на загальних зборах товариства «Просвіта» 28 березня 1932 р. його обирають членом головного відділу, де він відповідає за сектор «пропаганди»¹⁴.

Події на підрядянській Україні перебували в центрі уваги В. Целевича і в наступні роки. На засіданні ЦК УНДО 24 червня 1933 р. генеральний секретар партії гостро розкритикував політику Москви, спрямовану на фізичне й моральне винищення українського народу. Щобільше, згодом під егідою УНДО утворено Український комітет рятування України на чолі з Д. Левицьким та обрано виконавчий комітет під керівництвом заступника голови партії В. Мудрого. В оприлюдненій у липні того ж року представниками 35 українських організацій та інституцій відозві закликало українців усього світу спільними зусиллями покращити становище Наддніпрянщини¹⁵.

2 вересня 1934 р. Львівський комітет рятування України, до якого увійшов В. Целевич, скерував до голови Ради Ліги Націй листа, у якому вимагав поставити перед СРСР ультиматум змінити «курс Москви стосовно України»¹⁶. Комітет також просив міжнародну спільноту наполягти на допомозі голодуючим. Негативне ставлення до комуністичного уряду в Україні висловлено на засіданні президії УНДО й УПР 20 грудня 1934 р. В ухвалах розкритиковано нищення в підрядянській Україні автономних прав титульної нації, колективізацію, Голодомор, репресії інтелігенції¹⁷.

Целевич – незмінний учасник тогочасних повітових нарад, віч, маніфестацій. Доволі показовим став повітовий народний з'їзд у Дрогобичі, який відбувся 15 травня 1933 р. Вступною промовою його відкрив голова Повітового народного

¹¹ ЦДІАЛ України. Ф. 344. Оп. 1. Спр. 41. Арк. 4.

¹² Народний з'їзд у Львові. *Діло*. 1932. 29 березня. С. 1.

¹³ Макарчук С. Українсько-польські етнополітичні взаємини на західноукраїнських землях в першій третині ХХ ст. Збірник праць і матеріалів на пошану Л. І. Крушельницької. Львів, 1998. С. 134.

¹⁴ Качкан В. Україноцентризм Володимира Целевича. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія «Літературознавство»*. Тернопіль, 2009. № 27. С. 162.

¹⁵ Sprawy Narodowościowe. 1933. № 4. S. 390.

¹⁶ ЦДІАЛ України. Ф. 344. Оп. 1. Спр. 41. Арк. 2.

¹⁷ Папуга Я. Західна Україна і голодомор 1932–1933 рр.: морально-політична і матеріальна допомога постраждалим. Львів: Астролябія, 2008. С. 154.

комітету (ПНК) Степан Витвицький. Політичний реферат і звіт із діяльності виголосив посол Остап Луцький. Про організаційні справи партії розповів В. Целевич¹⁸. Доповідь генерального секретаря викликала небувалий інтерес громадськості. Враховуючи цей факт, С. Витвицький запросив одного з лідерів УНДО на дискусійний вечір місцевої інтелігенції¹⁹.

В. Целевич того ж дня виступив зі ще однією доповіддю, у якій зупинився на надзвичайно актуальній тогочасній проблемі націонал-демократів – їх відносинах із націоналістичним підпіллям. Він проаналізував ідеї націоналізму Дмитра Донцова, ідеологію націоналістичної молоді, розкритикував безпартійність української інтелігенції. В. Целевич відзначив: «Одною з головних причин духової кризи молоді є аномальний націоналізм, який проповідує від ряду літ п. Донцов. Націоналізм Донцова не є подібний до західньо-європейського націоналізму. Він суттєво різниться і від фашизму, і від гітлеризму, а виказує прикмети східної анархістичної психіки. Українська молодь читала твори Донцова, переймалася його ідеями, а мало хто з громадських діячів спромагався на те, щоби належно проаналізувати т. зв. націоналістичний світогляд Донцова і йому гідно протиставитись»²⁰.

Навівши факти безвідповідальної поведінки частини «націоналістичної молоді» в період організації свята «Українська молодь – Христові» та відкриття надгробка Івана Франка, один із засновників УВО наголосив: «Націоналізм ніде і ніколи не послугується такими засобами боротьби, якими послуगуються у нас молоді люди. Націоналізм знає, що недержавний період не може прийти інакше до перемоги, як через свою внутрішню силу. Внутрішня сила нації залежить від її моралі, від відваги, солідарності, пильності, впертости у праці та здібности на жертви загалу громадянства. Хто підкопує внутрішню силу неморальними, неетичними, підступними і нелицемірськими засобами боротьби, той ділає на шкоду народу, той руйнує моральні основи життя нації»²¹. Водночас промовець зазначив, що ці закиди не стосувалися загалу молоді: «Лише частина молоді проявляє заломання характеру... Признання до власних помилок вимагає великої відваги, та українська молодь мусить спромогтися на це героїство»²².

Критика Володимира Целевича націоналістичного підпілля посилилася після 19 вересня 1933 р. – початку судового розгляду в Самборі справи про вбивство Тадеуша Голувка. ЦК УНДО ініціював у легальній пресі викривальну кампанію, спрямовану проти виступів Організації українських націоналістів (ОУН). Лідери партії переконували громадськість, що діяльність радикалів шкідлива для українського народу. Процес у Самборі, зростання напруги між старшим і молодим поколінням, а також наступ нелегальної націоналістичної преси («Український націоналіст», «Розбудова нації») на керівних діячів УНДО, передусім В. Целевича, спричинили загострення відносин між УНДО й ОУН. Ситуація значно ускладнилася після оприлюднення ЦК УНДО інструкції Повітовим народним комітетам, яка наказувала боротися проти саботажних дій у школах.

¹⁸ Діло. 1933. 19 травня. С. 1.

¹⁹ Швед О. Степан Витвицький: громадсько-політична діяльність. Львів: Астролябія, 2010. С. 76.

²⁰ Там само.

²¹ Там само. С. 78.

²² Там само.

У відповідь ОУН намагалася висміяти відомих політичних діячів легального національного руху, зокрема В. Целевича, критикувала їх за співпрацю з польською владою. ЦК УНДО відреагувало на це ухвалою від 27 січня 1934 р., у якій зі сумом відзначено: «Керівництво українських націоналістів, замість подивитись правді в очі і розпочати моральну санацію своїх рядів, прагне відвернути увагу українського суспільства від реального становища, розпочало активну критику легальних українських партій (№ 11–12 «Розбудови націй»), а також окремих діячів політичних партій – О. Луцького, В. Целевича, В. Кузьмовича, І. Кедрина-Рудницького...»²³.

Насправді підстави для критики окремих членів УНДО в ОУН були доволі вагомими. У цей період В. Целевич, В. Мудрий, О. Луцький розпочали таємні переговори з польською владою, що започаткувало період нормалізації польсько-українських відносин²⁴. Цей факт спричинив неоднозначну реакцію у суспільстві, призвів, де-факто, до розколу УНДО. Однак ініціатори нормалізації сподівалися, що поступки влади в українському питанні пригасять критичні виступи опонентів. Першим кроком на шляху до налагодження діалогу двох сторін мали стати взаємні поступки у виборчій кампанії 1935 р.²⁵

На нараді ЦК УНДО 6 липня 1935 р. за безпосередньої участі В. Целевича, а також делегатів 35 повітових організацій і членів УПР після доповідей В. Мудрого, В. Целевича, Л. Макарушки ухвалено резолюцію, в якій наголошено, що ухвалений тодішньою парламентською польською більшістю виборчий закон «утруднює, а то й подекуди унеможливує вибір незалежного українського представництва, головню через введення засади посередності в склад окружних виборчих зборів при виборах до сойму, а через засаду елітарності – при виборах до сенату»²⁶. З цих причин, а також виходячи із засад, що: 1) український народ повинен боротися за вибір своєї незалежної парламентської репрезентації; 2) вибори – це боротьба за політичні права, – УНДО вирішило взяти участь у виборах 1935 р. до сейму і сенату. Проте члени ЦК УНДО відзначили, що у випадку, коли б «виборча підготовча праця, зокрема ж при виборі делегатів до окружних зборів, виявила, що український нарід не матиме змоги провести своїх незалежних кандидатів до сойму і сенату – Народний Комітет уповноважує Центральний комітет УНДО змінити в цілості або частинно це засадниче рішення і видати у виборчих справах відповідні застереження»²⁷.

Зважаючи на нищівну критику опонентів, В. Целевич і В. Мудрий упродовж липня–серпня 1935 р. відвідали більшість повітів Львівського та Станіславівського воєводств. На зборах громадськості лідери УНДО пояснювали причини переходу до нормалізації, закликали підтримати представників партії на парламентських виборах. Однак, як показав час, нормалізація польсько-українських відносин була приречена на невдачу.

²³ Діло. 1934. 30 січня. С. 1.

²⁴ Держархів Львівської обл. Ф. 1. Оп. 51. Спр. 299. Арк. 8.

²⁵ Зашкільняк Л. Українсько-польське порозуміння 1935 р. (за матеріалами архіву Я. С. Лося). *Проблеми слов'янознавства. Міжвідомчий науковий збірник*. Львів, 1996. Вип. 48. С. 65.

²⁶ ЦДІАЛ України. Ф. 344. Оп. 1. Спр. 553. Арк. 32.

²⁷ Кугутяк М. Українсько-польські стосунки 20–30-х років: від конфронтації до нормалізації. *Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 21–22 листопада 1996 р.)*. Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 22.

Уже у другій половині 1937 р. стала очевидною утопічність нормалізації. Антинормалізаційні настрої зростали в повітових комітетах УНДО. Кампанію проти тактики В. Целевича та В. Мудрого активно проводили не тільки угодовські партії, Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП), Українська соціал-демократична партія (УСДП) та інші, але й внутрішня опозиція, зокрема т. зв. група «Діла», яка сподівалася на швидкий відхід від скомпрометованої політики нормалізації. Важливою справою група «Діла» називала також персональні зміни в керівництві, завуальовано натякаючи на потребу переобрання В. Целевича та В. Мудрого, поділ функцій в УНДО й УПР, відновлення довіри і престижу партії в очах українського суспільства²⁸.

Підо впливом внутрішньої кризи, що наростала, 25 листопада 1937 р. ЦК УНДО утворив Комісію порозуміння, до якої увійшли: Р. Перфецький, В. Мудрий, Д. Левицький, В. Целевич, Л. Куницький, Л. Макарушка, Ю. Павликовський, І. Німчук і М. Стефанівський²⁹. Тоді ж В. Целевич залишив посаду генерального секретаря. Долю ініційованої В. Целевичем і В. Мудрим нормалізації мав би вирішити народний з'їзд партії.

4–5 січня 1938 р. відбувся останній V з'їзд УНДО³⁰. Про діяльність партії упродовж звітного періоду доповів В. Целевич. У подальших дискусіях, а також підсумковій резолюції стверджено, що польський уряд не виконав своїх зобов'язань, тому доцільночасна політика УПР повинна бути «загострена»³¹. Промовці протестували проти колонізаційної та політичної політики польської влади на українських землях і закликали всі національні сили об'єднатися. З'їзд підтвердив вимогу територіальної автономії із власним сеймом, урядом та територіальною армією. Новою стала вимога змінити «виборчу ординацію до сейму і сенату в демократичному напрямі». І хоча на з'їзді не досягнуто повної згоди, він став важливим етапом визначення подальших дій керівництва УНДО³².

Щодо найважливішого питання – ставлення членів партії до нормалізації – делегати констатували, що «після 1935 р. у висліді нормалізаційної тактики настала не нормалізація життя на наших землях, лиш навпаки – повне відсунення українського народу від впливу на власне зорганізоване життя на власній території»³³. В оцінці підсумків з'їзду УНДО думки громадськості розділися. Лідер опозиції УНДО Д. Левицький відзначив її моральне зміцнення, оскільки їй вдалося здобути значне представництво у ЦК. Натомість лідер УСРП М. Стахів зауважив, що «повернення до нормалізаційного курсу в політиці УНДО і вислід виборів» на з'їзді стали успіхом В. Мудрого й В. Целевича. Такої ж думки дотримувалася Мілена Рудницька, яка констатувала, що «з'їзд скінчився перемогою Мудрого»³⁴.

²⁸ Там само.

²⁹ Діло. 1937. 5 грудня. С. 1.

³⁰ Держархів Львівської обл. Ф. 1. Оп. 51. Спр. 299. Арк. 10.

³¹ Свобода. 1938. 23 січня. С. 1.

³² Там само.

³³ Лисяк П. V з'їзд УНДО і наша тактика. Львів, 1939. С. 8.

³⁴ Швагуляк М. Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни (3 історії Контактного Комітету. 1937–1939 роки). *Записки Наукового Товариства імені Шевченка. Т. ССХХVIII. Праці Історично-філософської секції.* Львів, 1994. С. 239.

Незважаючи на тактичні успіхи, В. Целевич і В. Мудрий усвідомлювали правдивість закидів учасників з'їзду щодо невиконання польською владою своїх обіцянок, відсутність реального покращення становища в національно-культурній та соціально-економічній площинах для українців за останні три роки. На засіданні ЦК УНДО 7 травня 1938 р. схвалено декларацію про становище українців у Польській державі, у якій вказано на системний наступ «польських шовіністів на українське національне життя» і констатовано, що за три роки політика нормалізації не принесла позитивних результатів саме з вини польської сторони, підтверджено курс на запровадження територіальної автономії для Східної Галичини із власним сеймом і територіальною армією³⁵. Отже, ЦК УНДО формально відмовився від політики нормалізації, проте фракційна боротьба в партії не припинилася.

У вересні 1938 р. президент Польщі несподівано розпустив парламент і призначив нові вибори. Всі опозиційні партії, разом із УСРП та УСДП, знову оголосили бойкот народному волевиявленню. Натомість в УНДО проблема ставлення до виборів спричинила нову хвилю дискусії. В. Целевич і В. Мудрий наполягали на участі партії у виборах до вищого законодавчого органу країни. На засіданні ЦК УНДО 29 вересня 1938 р. відбулося остаточне голосування. Після тривалої дискусії за участь у виборах проголосувало 40 членів ЦК, пропозицію Д. Левицького не брати участі підтримало 8 осіб, утрималося 2 члени ЦК³⁶.

Остання каденція УПР у польському парламенті, як і діяльність очолюваної В. Мудрим та В. Целевичем партії, на позапарламентському терені впродовж 1939 р. суттєво не покращила становища українців у Польській державі. Напередодні Другої світової війни нормалізація зазнала остаточного краху, що, однак, уже не мало жодного значення ні для її ініціаторів, зокрема В. Целевича, ні для української громадськості загалом, зважаючи на початок воєнних дій.

Отже, після повернення з еміграції всередині 1920-х років В. Целевич виступив одним з активних прихильників об'єднання національно-демократичних сил краю, увійшов до т. з. Консолідаційної комісії, яка пришвидшила утворення провідної української партії Західної України – УНДО. В. Целевич не тільки увійшов до Центрального комітету партії, але й був обраний генеральним секретарем, а згодом став заступником голови партії. II і III з'їзди УНДО беззастережно схвалили політичну лінію та тактику, висловили довіру Д. Левицькому та В. Целевичу. Проте вже в першій половині 1930-х років тактика зазнала кардинальних змін – еволюціонувала в напрямі пошуку шляхів порозуміння з польською владою на основі автономії Західної України у складі Польщі, свідченням чого став IV народний з'їзд партії, який посилив внутріпартійну конфронтацію.

На середину 1930-х років завдяки В. Мудрому та В. Целевичу в УНДО викристалізувалася концепція, що передбачала перетворення Західної України в осередок боротьби проти більшовицького режиму. Запорукою успіху антирадянського курсу мала стати співпраця з польським урядом. Навіть незважаючи на безрезультатність нормалізації, один із її «архітекторів» відстоював новий політичний курс фактично до приходу радянських військ у Західну Україну, що стало однією із найбільших

³⁵ Діло. 1938. 15 листопада. С. 2.

³⁶ Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Wyd-wo Poskiej Akademii Nauk, 1979. S. 178.

політичних помилок В. Целевича. Проте це вже не мало жодного значення ні для її ініціаторів, зокрема В. Целевича, ні для української громадськості загалом, зважаючи на початок Другої світової війни.

REFERENCES

1. Chojnowski, A. (1979). *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Wyd-wo Poskiej Akademii Nauk [in Polish].
2. Dilo. (1931, Zhovten 12), 1 [in Ukrainian].
3. Dilo. (1933, Traven 19), 1 [in Ukrainian].
4. Dilo. (1934, Sichen 30), 1 [in Ukrainian].
5. Dilo. (1937, Hruden 5), 1 [in Ukrainian].
6. Dilo. (1938, Lystopad 15), 2 [in Ukrainian].
7. Dvodnevne zasidannia TsK UNDO. Velyka politychna dyskusiiia. (1931, Hruden 29). *Dilo*, 1 [in Ukrainian].
8. Kachkan, V. (2009). Ukrainotsentryzm Volodymyra Tselevycha. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Seriiia «Literaturoznavstvo»*, 27, 162 [in Ukrainian].
9. Kuhutiak, M. (1997). Ukrainsko-polski stosunki 20–30-tykh rokiv: vid konfrontatsii do normalizatsii. Proceedings of the International Scientific-Practical Conference: *Ukrainsko-polski vidnosyny v Halychyni u XX st.*, Ivano-Frankivsk, 21–22 lystopada 1996. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
10. Lysiak, P. (1939). *V zizd UNDO i nasha taktyka*. Lviv [in Ukrainian].
11. Makarchuk, S. (Ed.). (1998). *Ukrainsko-polski etnopolitychni vzaiemyny na zakhidnoukrainskykh zemliakh v pershii tretyni XX st. Zbirnyk prats i materialiv na poshanu L. I. Krushelnytskoi*. Lviv [in Ukrainian].
12. Narodnyi zizd u Lvovi. (1932, Berezen 29). *Dilo*, 1 [in Ukrainian].
13. Odnoiio movoiio do perepysu (zaklyk Ukrainskoho Komitetu dlia sprav konskryptsii). (1931, Lystopad 25). *Dilo*, 1 [in Ukrainian].
14. Papuha, Ya. (2008). *Zakhidna Ukraina i holodomor 1932–1933 rr.: moralno-politychna i materialna dopomoha postrazhdalym*. Lviv: Astroliabiia [in Ukrainian].
15. Pered narodnim zizdom. (1937, Hruden 24). *Novyi Chas*, 1 [in Ukrainian].
16. Pislia zizdiv. Narodnii zizd UNDO. (1932, Berezen 30). *Novyi Chas*, 1 [in Ukrainian].
17. Shvahuliak, M. (1994). Malovidoma storinka politychnoho zhyttia Zakhidnoi Ukrainy peredodnia Druhoi svitovoi viiny (3 istorii Kontaktneho Komitetu. 1937–1939 roky). *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka, CCXXVIII*, 239 [in Ukrainian].
18. Shved, O. (2010). *Stepan Vytvytskyi: hromadsko-politychna diialnist*. Lviv: Astroliabiia [in Ukrainian].
19. Sprawy Narodowościowe. (1933), 4, 390 [in Polish].
20. Svoboda. (1938, Sichen 23), 1 [in Ukrainian].
21. Tselevych, V. (1931, Lystopad 3). Nebezpeka tendentsiinoho perepysu na shkodu ukrainsiv! Vshekhpol'ska «instruktsiia» Prushynskoho. *Dilo*, 2 [in Ukrainian].
22. Tselevych, V. (1932, Cherven 12). Novi chasy, novi zavdannia. *Svoboda*, 2 [in Ukrainian].

23. Zashkilniak, L. (1996). Ukrainsko-polske porozuminnia 1935 r. (za materialamy arkhivu Ya. S. Losia). *Problemy slovianoznavstva. Mizhvidomchyi naukovyi zbirnyk*, 48, 65 [in Ukrainian].

Mariia SEREDIUK

FROM INDEPENDISTS SLOGANS TO NORMALIZATION: THE SOCIAL AND POLITICAL ACTIVITIES OF VOLODYMYR TSELEVYCH (1931–1939)

The author provides an analysis of the organizational and political work of a well-known figure of the Ukrainian National Democratic Alliance (UNDO). Specific examples show the struggle of one of the leaders of Ukrainian national democracy for raising the national consciousness of Galician Ukrainians, establishing in the public mind the idea of the unity and statehood of Ukrainian lands, and also highlight the contribution to the normalization of Polish-Ukrainian relations in the second half of the 1930s. The study demonstrated that Volodymyr Tselevych not only joined the Central Committee of the Party, but was elected Secretary-General (1925–1928, 1932–1937), and later became Deputy Chairman (1928–1930, 1937–1939). The UNDO leader has made great efforts to rebuild UNDO county organizations, to rebuild the activities of the party centers in villages and the party movement in general. At numerous meetings, V. Tselevych explained the main political line of the party – to acquire an independent unite Ukrainian state, called on members for intensive work, organization of county congresses and local elections of the party leadership. It has been found out that the UNDO II and III congresses unreservedly approved the political line and tactics of the organization, expressed confidence in D. Levitsky and V. Tselevych. However, in the first half of the 1930s, the party's tactics underwent a fundamental change – has evolved towards finding ways of understanding with the Polish authorities based on the idea of Western Ukraine's autonomy within Poland. This was evidenced by the IV People's Congress, which intensified intra-party confrontation. From the perspective of V. Tselevych's political biography, the author shows the complex combination of political, social, and national aspects of the Ukrainian socio-political movement in the studied period.

Keywords: Volodymyr Tselevych, UNDO, Poland, social and political activity, normalization.

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Актуальні питання української історії	3
Мисак Наталія. «Молодіж не повинна укладатися в готові вже, вироблені шаблони . . .»: Михайло Грушевський та українське студентство	3
Трач Віра. «Гігієна є мірилом культури»: українські фахові кола та гігієнічний рух у Львові на початку ХХ століття	22
Надрага Марта. Бібліотечна сфера у Другій Речі Посполитій: законодавче регулювання (1923–1939)	45
Фіногенов Олег. Західноукраїнське товариство Ліги Націй: створення, статутні завдання, перші кроки на міжнародній арені	55
Онишко Леся. Голодомор 1932–1933 років в Україні: основні етапи поширення інформації.	66
Ruda Oksana. Educational issue in the Polish socialist party activities during the interwar years of the 20 th century	86
Пагіря Олександр. Співпраця чехословацьких військових і «Карпатської Січі» у протидії диверсійним акціям Польщі й Угорщини проти Карпатської України (1938–1939)	97
Стасюк Олександра. Політичні настрої західних українців під час виборчих кампаній повоєнного періоду	113
Ільницький Василь. Обставини загибелі провідника окружного проводу ОУН Закарпаття Дмитра Бандусяка	125
Муравський Олег. Галицька асамблея (1991): витоки, спекуляції, ухвали . . .	139
Артимишин Павло. «Газові війни» Російської Федерації та України 2006 та 2009 років: візії української суспільно-політичної думки	149
До 100-річчя ЗУНР	175
Ляскович Роман. Мобілізації українського населення до війська ЗУНР: організація, проблеми, наслідки (листопад-грудень 1918 року)	175
Стукаліна Надія, Лук'янченко Світлана. Військово-політичні успіхи та прорахунки органів державної влади і військового управління ЗУНР у битві за Львів у польсько-українській війні 1918–1919 років.	186
Губський Сергій. Становлення та діяльність військової авіації в українських арміях (1917–1920): історіографічний нарис.	196
Виздрик Віталій, Мельник Олександра. Аграрна політика уряду ЗУНР (ЗОУНР)	211
Олійник Сергій. Подільська сторінка історії Української Галицької армії у спогадах сучасників.	222

Borchuk Stepan, Zasytko Maryana. ZUNR (West Ukrainian People's Republic) in encyclopaedic editions.	238
Воєнна історія	247
Ткачук Андрій. Участь Збройних сил України в системі колективної безпеки в державній політиці незалежної України.	247
Постаті	257
Сова Андрій. Участь Івана Боберського в Науковому товаристві ім. Шевченка напередодні Першої світової війни.	257
Хома Іван. Євген Коновалець і Листопадовий чин у Львові	266
Середюк Марія. Від самостійницьких гасел до нормалізації: громадсько-політична діяльність Володимира Целевича (1931–1939)	274
Романюк Михайло. Василь Кук: до біографії Головного командира УПА (1941–1954).	284
МОВОЗНАВСТВО	293
Дидик-Меуш Ганна. Сполучуваність vs комбінаторика для розвитку історії української мови.	293
Сокіл Богдан. До проблеми функціонування української мови в судах Східної Галичини (на матеріалах засідань Галицького сейму)	304
Галайчук Володимир. Борщ у ритуально-обрядовій та магічній практиці поліщуків Чернігівщини (за польовими матеріалами)	313
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО	
Гаврилів Тимофій. Територія само(в)пізнання: «Чар Марока» Софії Яблонської-Уден.	331
Прокіп Валентина. «Небуденна» жінка залізної вдачі: Олена Пчілка очима сучасників (на матеріалі спогадів про письменницю).	341
ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ	352
Пастух Тарас. [Рец.]: На перехресних стежках барокових перекладів	352
Козловський Сергій. [Рец.]: Перша українська військова енциклопедія: проект «Історія війн і військового мистецтва»	359
Кобиринка Галина, Рябець Людмила. [Рец.]: Наталя Хобзей і її стезя, закосичена науковими думками, рідними словами...	366